

ਬਾਈਬਲੀ ਸ਼ਬਦ ਖਰਤੀ 'ਤੇ ਖੁੱਤਰ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ

ਖੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਚੁਣ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਛਾ ਗਈ। ਖੁਦਾ ਆਦਮ ਅਤੇ ਹੱਵਾ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਡੂੰਘਾ ਅਤੇ ਚੌੜਾ ਸੀ ਇਹਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕਾਫ਼ੀ ਗੰਭੀਰ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਬੋਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਡ੍ਰਿਲਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਜੰਜੀਰ ਦਾ ਹਰ ਕੁੰਡਾ ਤੇਲ ਨਾਲ ਭਿੱਜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਹਸਰ ਮੌਤ ਹੀ ਸੀ (ਰੋਮੀਆਂ 5: 12)। ਅਸੀਂ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਅੱਡ ਸਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੇਆਸਰੇ ਸਾਂ (ਅਫ਼ਸੀਆਂ 2: 12) ਖੁਦਾ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਪ੍ਰੇਮ, ਦਿਆ 'ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਮੁਜ਼ਾਹਿਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਖੁਦਾ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਖਾਈ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁਲ ਬਣਾਇਆ। ਉਹਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ। ਜਿਹਨੂੰ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ ਜਾਂ ਉਹਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਨਾਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਹਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸੀ ਬਲਕਿ ਇਹਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇੰਨੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਅਤੇ ਜਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ, ਉਸਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਣਾ ਕਿੰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਤਵ ਸਾਡੇ ਲਈ ਖੁਦਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਲਈ ਉਹਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਖੁਦਾ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਸੀਹਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਾਅਦੇ ਅਤੇ ਨਬੂਵਤਾਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਯਿਸੂ ਆਉਣ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੂਹੰਨਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਕਲੀਸੀਆ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਉਹ ਇਹ ਪਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਯਿਸੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਸੀ (ਯੂਹੰਨਾ 1: 1-14; 20: 26-31)।

“ਖੁਦਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ”

ਰੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਵਿਚਲਾ ਵਾਕ ਅੰਸ਼ ‘ਖੁਦਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ’ ਖੁਦਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਮੂਸਾ ਨੇ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ

ਖੁਦਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋ। ਇਸਰਾਏਲੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸੁਰਗੀ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਖੁਦਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ‘ਮੇਲ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ’ ਖੁਦਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਅਖਵਾਉਣਗੇ (ਮੱਤੀ 5:9) ਯਿਸੂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਮੇਲ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸੁਰਗੀ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ‘ਖੁਦਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ’ ਦਾ ਅਰਥ ਪੁਰਾਣੇ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਵਿਚ ਖੁਦਾ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਪਵਾਦ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਯਿਸੂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦੇ ਜੀਵਨਕਾਲ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਖੁਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸਰਾਏਲੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਖੁਦਾ ਦੇ ਮਸੀਹਾ ਸਨ। ‘ਮਸੀਹਾ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ‘ਮਸਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ’ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਖੁਦਾ ਨੇ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕਈ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸਹ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਖੁਦਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ’ (ਜ਼ਬੂਰ 89:20-29; 2 ਸਮੂਏਲ 7:11ਅ-16) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਸਲ ‘ਚ ਕੂਚ 4:22 ਅਤੇ ਹੋਸ਼ੇਆ 11:1 ਮੁਤਾਬਕ ਇਸਰਾਏਲ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ ਤੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਬਰਾਨੀ/ਯਹੂਦੀ/ਇਸਰਾਏਲੀ ਦਿਮਾਗ ‘ਚ ‘ਖੁਦਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ’ ਵਾਕ ਅੰਸ ਦੀ ਬੜੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸੀ। ਇਸਰਾਏਲੀ ਲੋਕ ਇਹਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਇਹਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਲਾਭਪਾਤਰ ਸਨ। ‘ਖੁਦਾ ਦੇ ਬੇਟੇ’ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਇਸਰਾਏਲ ਨੂੰ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਵਿਰਾਸਤ ਮਿਲੀ ਸੀ। ‘ਖੁਦਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ’ ਦੇ ਰੂਪ ‘ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਯਹੋਵਾਹ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਯੂਹੰਨਾ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ‘ਚ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਤਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਸੀਹਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਉਹਦੇ ਲਈ ਰਾਹ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਮਸੀਹਾ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ, ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮਸੀਹਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਯਿਸੂ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਹੋਈ (ਮੱਤੀ 3:1-3; ਯੂਹੰਨਾ 1:15, 19-23, 30)।

“ਰਾਜਾ”

ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਪਤਿਸਮਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਯਹੂਦੀ ਰਾਜਾ ਆਖ ਕੇ ਸੱਦਦੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨਬੀ ਮੰਨ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਰਾਜਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ (ਯੂਹੰਨਾ 6:14, 15)। ਹੋਰ ਪੁਕਾਰ ਉੱਤੇ, ‘ਮੁਬਾਰਕ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ!’ (ਲੂਕਾ 19:38; ਵੇਖੋ ਜ਼ਬੂਰ 118:26)।

ਕੁਝ ਗ਼ੈਰਕੌਮ ਲੋਕ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਸਨ ਜੋ ਯਿਸੂ

ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਆਏ ਨਜ਼ੂਮੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸ ਜਾਂ ਅਰਬ ਤੋਂ ਆਏ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਾ’ ਜਿਸਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਆਏ ਸਨ (ਮੱਤੀ 2: 1, 2)। ਯਿਸੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੋਮੀ ਹਾਕਮ ਪਿਲਾਤੁਸ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਯਿਸੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਸੀਹਾ ਭਾਵ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਰਾਜਾ ਯਾਨੀ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ (ਮੱਤੀ 26: 63, 64; ਯੂਹੰਨਾ 18: 37)। ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਸਲੀਬ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ, ਪਿਲਾਤੁਸ ਨੇ ਸਲੀਬ ਉਹ ਦੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਵਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ‘ਯਿਸੂ ਨਾਸਰੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ’ (ਯੂਹੰਨਾ 19: 19)।

“ਮਸੀਹਾ”

ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗ਼ੈਰ ਕੌਮਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯਹੂਦੀ ਲੋਕ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਮਸਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਵ ‘ਮਸੀਹਾ’ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਯਿਸੂ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਮਸੀਹਾ ਹੋਣਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਇਆ (ਮੱਤੀ 16: 16; ਯੂਹੰਨਾ 1: 49)। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਯੂਹੰਨਾ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮਸੀਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਿਸੂ ਨੇ ਵੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਮਸੀਹਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਹਦੀ ਅੱਗੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੀ ਆਪਣੀ ‘ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ’ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ (ਮੱਤੀ 16: 20; 26: 18; ਯੂਹੰਨਾ 2: 4; 7: 6; 8: 20; 17: 1), ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਲੋਕ ਮਸੀਹਾ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਬੂਵਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ‘ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ‘ਮਸੀਹਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ’ ਨਹੀਂ ਸੀ।¹

ਯਿਸੂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸੀ ਕਿ ਯਿਸੂ ਖ਼ੁਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਕਿ ਯਿਸੂ ਹੀ ਖ਼ੁਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦੇ ਮੁੜ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਦ ਸ਼ੱਕੀ ਥੋਮਾ ਨੇ ਯਿਸੂ ਦੇ ਵਿੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੱਥਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਿਆ ਸੀ, ‘‘ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਖ਼ੁਦਾ!’’ (ਯੂਹੰਨਾ 20: 28)। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਚਰਮ ‘ਤੇ ਆ ਗਈ। ਮੁੜ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਫ਼ਤਹਿ ਫ਼ੈਸਲਾਕੁੰਨ ਸੀ। ਯਿਸੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਛਾਣ ਹੁਣ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਯਿਸੂ ਖ਼ੁਦਾ (ਇਲਾਹੀ) ਹੈ।

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ਜੋਨ ਬ੍ਰਾਈਟ, *ਦਿ ਕਿੰਗਡਮ ਆਫ਼ ਗੌਡ* (ਨੈਸਵਿੱਲੋ: ਅਥਿਗਡਨ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1953), 198-99.